

Posudok magisterskej práce

M. Hubálek (KFSV FF UHK): Spor o lidskou přirozenost v evoluční biologii

Práca si kladie za cieľ premyslieť problém antropolologickej diferencie *zvíra/človek* v rámci de Waalovej kritickej diskuzie tzv. *teorie pozlátka* (veneer theory). Tá vedie ostrú hranicu medzi našou prvou, biologickou prirodzenosťou (ktorú formujú evolučné Darwinovské procesy, ktoré nie sú špecifické ľudské) a druhou, kultúrnou prirodzenosťou (ktorú formujú jedinečne ľudské kultúrne procesy). Ak je výkladový rámec takýto, tak druhá kultúra „krotí imorálne alebo amorálne zvíra v nás“, a tým pádom sa odlišujeme od zvyšku animálnej prírody.

Jadro autorovej diskuzie tvoria úvahy o tom, ako tento rámec vykresľuje resp. zkrusľuje problém pôvodu morality. Autor traktuje Darwinov gradualistický prístup a snaží sa ukázať, že ten nepodporuje zjednodušujúci naratív teórie pozlátka. Naopak, akcentuje prapôvodnú ľudskú socialitu, prirodzené sociálne instinkty, ktoré ju podporujú a možnosť, že komplexná sociálna organizácia rodu *Homo* mohla viesť k prirodzenému vývoju vyšších kognitívnych schopností (zmysel pre budúcnosť a dôsledky činov, reflexia a konečne svedomie), ktoré mohli položiť základy pre jedinečný fenomén ľudskej morality (systém regulácie na báze súcitu, férovosti a normatívnych postojov). Zmieňuje tiež Darwinove úvahy o role skupinovej selekcie v evolúcii morality.

Následne sa autor snaží demonštrovať ako bol tento pôvodný Darwinov prístup zkrusľený v Huxleyho pionierskej teórii pozlátka a následne v genocentrickej verzii neodarwinizmu (Williams, Dawkins). Sociobiologické prístupy (Wilson) sú na tom podľa autora o niečo lepšie, lebo zdôrazňujú prirodzené korene morálky (biologický altruizmus, rola kultúry, prípadne dokonca skupinová selekcia). Obidva prístupy však ignorujú psychologické mechanizmy regulujúce morálne správanie, ktoré naopak akcentuje de Waal v jeho teórii troch poschodí morálky. V nej nie je kľúčovou diferenciou psychologický altruizmus (empatia, súcit), férovosť alebo normativita, ale zmysel pre (sebe)reflexiu, ktorý umožní vyššie kognitívne funkcie. V podobnom duchu sa pozitívne traktuje Tomasellova prirodzená história ľudskej morality, s tým, že sa uvádzajú rozdiely medzi týmito prístupmi.

Následne prichádza posun v práci a autor sa začne venovať novým teóriám kultúrnej evolúcie (hypotéza kolektívneho mozgu – Boyd, Richerson, Henrich), ktoré podľa neho z iného pohľadu problematizujú ostrú dichotómiu medzi ~~prírodou a kultúrou (kultúra špeciálne ústernoukej povahy vznikajúcej na základe~~ ~~interakcií medzi prírodou a kultúrou). Nakoniec sa zaoberá prírodnou výskumnou (nejústavou) evidencie, ktorá by eliminovala alternatívne vysvetlenia). Autor to dokumentuje na prípade Sperber-Mercierovej koncepcie evolúcie usudzovania. Záver sa zdá byť, že takéto rekonštrukcie môžu byť užitočné, ak pre ne existuje aspoň solídna nepriama evidencia a máme pri tom vždy na mysli ich špekulatívnu (provizórnu) a naratívnu povahu.~~

Zhodnotenie:

Téma práce je zaujímavá a autor našťudoval a pochopil množstvo relevantnej odbornej literatúry – za čo si zaslúži uznanie. Jeho interpretácie sú väčšinou spoľahlivé a kritické komentáre via či menej trefné. K práci mám ale niekoľko pripomienok:

1. Netvorí úplne homogénny celok. Malo ísť primárne o kritickú diskuziu teórie pozlátka v aplikácii na problém antropologickej diferencie a osobitne morality. Vo finále sú v nej úvahy na voľne súvisiace témy (teória kolektívneho mozgu, Sperber-Mercierova teória pôvodu a funkcie usudzovania). Práca pôsobí trochu ako šitá horúcou ihlou, s tým že autor sa do nej snažil namixovať „čo dom dal“ (= jeho poznatky o rôznych evolučne ladených koncepciách o rôznych oblastiach). Teoreticky by to snád' išlo rozumne sklbiť ale v praxi to pôsobí ako dve rôzne časti.

2. Autor podľa mňa nemá podobne náročný (kritický) meter na de Waala (prípadne Tomasella) aký aplikuje na proponentov teórie pozlátka. De Waall (autor hovoriaci jeho menom) napr. neponúka žiadnu osvetľujúcu koncepciu vyšších kognitívnych funkcií umožňujúcich 3. poschodie morálky. Taktiež jeho úvahy o normatívnej regulácii u primátov sú problematické, ak sa vezme v úvahu fakt, že de Waall sám (či autor, na s. 39) hovorí, že primáti nemajú tendenciu intervenovať tam, kde nemajú niečo v hre (čo sa ich týka). Na druhej strane sa ale hovorí, že práve to robia keď z pozície 3. osoby zmierujú strany, ktoré sú v konflikte (s. 38). V lepšom prípade tu je istý rozpor v de Waalovej pozícii. Alebo jednoducho u primátov nemožno hovoriť o normativite, ktorá je vlastná ľuďom. Je vôbec otázkou, či možno hovoriť o norme tam, kde súhlasné alebo nesúhlasné postoje negenerujú vzor typu: *F sa nerobí v situácii typu S*, nech už je aktér v situácii S ktokoľvek (z nás) a či už sa F v situácii S dotýka kohokoľvek (z nás). Inak sa dá uvažovať o tom, že sa jedná skôr o preferenciu (či obavu) - týkajúcu sa jedinenca a jeho oblasti záujmu - a prípadne frustráciu z jej nenaplnenia (alebo naplnenia). Podobný problém sa ostatne týka aj de Waalových úvah (a známych experimentov jeho skupiny) o údajnej férovosti u primátov (o ktorom autor sám hovorí, že je problematický): rozhorčené správanie šimpanza A, že nedostal rovnakú odmenu ako šimpanz B, sotva postačí na interpretáciu, že A má zmysel pre férovosť (ktorý je dotknutý, pretože došlo ku krivde). A sa môže jednoducho dožadovať lepšej odmeny (alebo, čo je zaujímavejšie, môže byť frustrovaný, že mu chovateľ/experimentátor, s ktorým má určité puto, nedal odmenu, ktorú dal B). Ani jeden prípad ale neindikuje, že by mal A alebo B zmysel pre niečo ako legitímny nárok resp. férové delenie.

3. Autorov výklad teórie pozlátka je miestami repetitívny. Okrem toho, nie sú mi jasné niektoré detaily. Napr. neviem prečo je, na s. 32-33, Dawkins (ako genocetrista a proponent teórie pozlátka) uvádzaný v súvislosti s kultúrnou evolúciou (Boyd, Richerson). Možno Maynard-Smith kvituje túto koncepciu kultúry (ako píše autor) ale Dawkins je mimo né autorom memetickej koncepcie a explicitne súhlasí s kritikmi (napr. Pinker) Boyda-Richersona, že skupinový výber nie je plausibilný mechanizmus evolučnej zmeny, či už sú skupiny biologické alebo kultúrne. Tiež sa mi nezdá, že by Dawkins hájil v prípade morálky podobne vyhranenú pozíciu ako napr. Ghiselin. Naopak zdôrazňuje (čo sám autor poznamenáva), že kultúra nám umožňuje sa do istej miery odpútať od

sebeckých zájmov génov (tzv. rebélie vehiklov disponujúcich reflexiou-rozumom a pod.) a nastaviť iné pravidlá hry (vrátane nezištnosti, ktorá nie je len „pokrytectvom“). Či je to dobrá pozícia je iná vec.

4. Autor nesprávne opakuje, že Sperber/Mercier nemajú žiadnu evidenciu na podporu ich hypotézy o epistemickej náročnosti a obektívnosti hodnotenia dôvodoch z pozície adresáta (v kontraste s lenivosťou a predpojatosťou z pozície producenta dôvodov). Naopak, v kapitole *Quality Control* citujú novú evidencie, vrátane niektorých ich vlastných experimentov. Či je to dobrá evidencia je iná vec.

Otázky:

1. V čom má podľa autora navrch de Waal nad Tomasellom, a *vice versa*?
2. Prečo by podľa autora nemuseli byť adresáti argumentov viac nároční a objektívni než tí, čo argumenty predkladajú (z evolučného hľadiska)?

Navrhujem prácu hodnotiť známku B/C podľa toho, ako autor zodpovie otázky a celkovo ju obháji.

V Hradci Králové, 22.8/2018

Mgr. Ladislav Koreň, Ph.D.